

Пио Бароха

Свет је такав

са шпанској превела:
Биљана Буквић

УТОПИЈА

Београд 2007.

ПРОЛОГ

I

Женидба Хуанита Веласка

Млади Веласко увек се истицао својом елеганцијом и спортским изгледом; тај богати младић, син виноградара из Риохе, раскалашно је трошио новац, опробао се у неколико професија и спортова и, на крају, одлучио да буде сликар.

Уметност је удобна постеља нама који не знамо чиме бисмо се бавили у животу. Чим човек схвати ову истину, свечано проглашава себе за уметника – писца или сликара, музичара или песника.

А затим остали, почевши од породице и пријатеља, готово никада не прихвате његово свечано самопроглашење које им делује као досетка, добар изговор да се ништа не ради.

После извесног времена, уколико вагабунд случајно постане цењени уметник, његовом лутању више се не придаје важност, оно му у појединим случајевима даје додатну лепоту, налик љупком младежу; уколико, пак, дотични уметник не створи ништа иоле вредно, онда се његово лутање наглашено истиче и у очима познаника постаје нешто криминално, непријатно и грозно.

У томе, као и у свему, успех је закон.

Веласкова одлука да буде уметник подударила се са смрћу његовог оца и његовим пунолетством.

Млади спортиста, који је својевољно постао млади уметник, узео је позамашну суму у новцу и обвезницама и отишао да списка иметак обилазећи свет.

Сви знамо, јер смо то читали у француским романима у наставцима, да путовања и класици обликују младе људе и употпуњују им образовање.

Убрзо је Веласко могао да, као савршено упућена особа, расправља о Ботичелију, о Донателу, о шампањцу удовице Клико, о играчицама у најславнијим мјузикхолловима по Ђошковима раскалашног живота главних европских престоница.

Обогаћен овим знањима, орловским погледом прострелио је своју околину и почео да схвата ствари.

Боравећи изван Шпаније, Веласко се променио; од фанатичног англофила претворио се у љутог хиспанофила.

Не зна се да ли се отровао неком остригом, једном од оних у којима се крије бацил тифуса, у неком помодном ресторану, или је доживео неку несрећну авантуру, тек чињеница је да је Хуанито Веласко дошао до закључка да изван Шпаније не вреди живети, ни сликати, нити јести остриге.

Чинило му се да је једино достојно његове кичице и достојно да буде пренето на платно, свет трагичног и гротескног, оно истински дионизијско: призори кориде, баханалије током Карневала, народне процесије, крвави Христоси, ноћни изливи страсне љубави...

У уметности Веласко није прихватао ништа сем оног чисто шпанског, чистокрвно кастиљанског, и што је то било сировије и суровије изгледало му је лепше.

Да је Веласко био Бог, стари Гоја био би пророк. Заиста, ако у шпанској уметности постоји врт пун пријатних и невероватних изненађења, онда је то врт Франсиска де Гоје и Лусијентеса.

– У данашњој Шпанији – говорио би Веласко – постоје само два занимљива сликара: Регојос и ја. Сада, пошто сам забио бандериље, први сам ја.

И збиља, Веласко је неколико пута бриљирао у кориди са теладима, при чему је показао, како би рекли стручњаци за кориду, бравурозност.

Неколико пута срео сам Веласка у Мадриду и Севиљи, скоро увек у друштву људи бронзаног тена, и тада би ми

причао о својим плановима које је понекад реализовао, и о својим платнима која никада није реализовао.

Једног дана, крајем лета, док сам боравио у сеоцету на баскијској обали, стигао ми је телеграм у којем је писало: „Можете ли доћи у Бијариц, овог поподнева, возом у 3 и 20? Потребни сте ми као кум на венчању. Ако одлучите, јавите ми телеграмом. Сачекаћу вас на станици у Негресеу. – Хуан де Веласко.”

Одговорио сам му да ћу доћи, сео сам у воз за Бијариц, стигао у Негресе и угледао Веласка, веома елегантно обученог, у црном оделу, како нестрпљиво пуши цигарету.

Изашли смо из станице, сели у кола и кренули друмом.

– Извините што сам вас звао – казао ми је Хуан, грицајући својим белим зубима египатску цигарету. – Не бих вас малтретирао да је један мој имбецилни рођак дошао, као што ми је обећао. Је л’ се двоумите да ли да ми будете сведок на венчању?

– Нимало.

– Знате, женим се једном разведеном Рускињом.

– Човече! Ви сте фантастични. Где ће бити венчање? У општини?

– Не. У општини су искрсле тешкоће. Председник општине је републиканац-социјалиста а ја, наравно, мислим да је брак светиња вредна поштовања. Због тих препрека, моја вереница и ја смо одлучили да се венчамо у руској капели.

– Тамо је то лакше извести?

– Да. Много лакше. Поп је поставио само један услов: ако будемо имали деце да их васпитавамо у духу православне вере.

– А шта ћете ви да радите са православном децом?

– Хм, нек’ су жива и здрава, ако Бог да.

– Видим да вас питање вере не забрињава превише.

– Ни најмање. Верујте ми.

– Што се не може рећи и за вашу породицу, кад буде чула!

– Сигурно ће се бунити, мада, у ствари, треба пустити особе које поштујемо да и оне нешто кажу. Тако ће имати

чиме да се баве а, сем тога, имаће пример лошег владања који ће још више истицати њихову моралност.

– Значи ви на своје мане гледате као на неку врсту сопственог жртвовања за туђе поштење?

– Па, зар то није један од начина, као и многи други, да се принесе дар врлини?

– И ја сам одувек тако мислио.

Кола којима смо се возили Веласко и ја прошла су кроз Бијариц и зауставила се испред гвоздене оgrade једног хотела. Изашли смо из кола, прошли кроз врт, попели се степеницама и ушли у хотел, онда је он закуцао на једна врата и нашли смо се у соби где се вереница мога пријатеља дотеривала, у чему јој је помагала једна девојка.

– Саша – обратио јој се Веласко. – Овај господин биће нам кум на венчању. Био је толико љубазан да само зато допутује.

– Ох, пуно вам хвала!

Пружила ми је руку смешећи се. Била је жена од двадесет четири или двадесет пет година, плаве косе, веома белог тена, румених образа, светлих и чедних очију, златних обрва, кратког носа и пуних усана које су при осмеху откривале јаке, блиставе зубе.

Није била лепа жена али је била веома привлачна; било је у њој нечег дивљег, нечег чистог.

Веласко је, у поређењу са њом, онако тамнопут, истакнутог и мало повијеног носа, црне косе и густих обрва, чинио необичан контраст.

Чинило ми се да видим Римљанина из античких времена с девојком из племена Скита украденом негде у девичанским шумама непознате Европе.

Саша ми је рекла да се она и њен будући муж извињавају што су ме позвали и пореметили моје навике. Ја сам одговорио да не вреди бринути о времену доконог човека.

Саша ми је показала своју ћерку, плавокосу девојчицу од три-четири године, која је личила на лутку. У том трепутку се играла на тераси са служавком Рускињом, помало циганског типа.

Веласко ме је одвео у собу коју је за мене резервисао и убрзо се појавио у фраку и жутим рукавицама.

Млада је завршила са дотеривањем; имала је црну хаљину и у руци букет ружа и хризантема.

Ставила ми је један цвет у рупицу на реверу и казала:

– Вама неће бити непријатно што је други кум хотелски момак, зар не?

– Не, ни најмање.

– Овде никога не познајемо па смо морали њега да замолимо.

– Да, схватам.

– Бојала сам се да ви нећете прихватити. Знате, Шпанце бије глас да су поносни!

– То је само мит.

Младенци и ја смо изашли на степенице и убрзо се појавио гарсон који је са мном требало да присуствује венчању. Личио је на Јеврејина, био је веома тамнопут, орловског носа и црне, коврџаве косе. Рекао нам је да нас кола чекају. Кола су биле старинске кочије; кочијаш и лакеј носили су ливреју плаве боје са сребрним ширитима.

– Зашто су дошли тим кочијама? – питао је Веласко.

– Овде је обичај да се младенци на венчање одвозе таквим кочијама – одговорио му је младић.

– Французи баш желе да свему дају атмосферу водвиља – закључио је Веласко.

Саша се насмејала. Сви четворо смо прошли кроз врт и ушли у помпезно украшене свадбене кочије. За неколико минута стигли смо до руске цркве, брзо се попели малим степеницама и ушли у предворје.

Ђакон нас је увео у храм и одмах изашао да позове попа. Црква је, онако пространа, тиха и мрачна, деловала величанствено. Дифузна светлост сумрака продирала је кроз високи витраж и остављала брод у нестварној полу-тамаи.

Двоје младенаца и ми кумови ишчекивали смо нешто, импресионирани.

Одједном су се отворила врата поред олтара и појавио се поп обучен у бело. Био је млад човек, са наочарима, риђе браде, шиљатог носа и дуге косе.

Младенци су пришли и стали испред њега а ми кумови смо стали неколико корака иза њих.

Поп је запалио две свеће, па је, држећи их у левој руци, благословио само младожењу десном руком, затим је ставио прст на чело младе и будућим супружницима пружио по свећу.

Хотелски момак је имао толико чудан и толико свечан израз лица, с црним коврџама и повијеним носем, претећи упереног ка небу, отменог држања и с белим рукавицама у скрштеним рукама, да ме је одједном спопала жеља да пукнем од смеха.

Како бих савладао непримерену потребу за смехом, с муком сам навукао на лице тужан израз, замишљајући да сам на погребу.

Бакон је донео две велике круне с разнобојним камењем, једну је дао мени, а другу момку, и нас двојица смо морали да их придржавамо изнад глава младенаца.

Поп је водио за руку будуће супружнике, напред-назад; ми смо, као кумови, морали да их у стопу пратимо придржавајући круне, што је био помало тежак задатак.

У међувремену је ђакон почео да чита молитву у којој се сваки час чула реч *Госпоги*.

Поп је одговарао појећи младенце и кадећи их тамјаном.

Потом су разменили бурме и пили прво воду, а затим и вино из исте чаше.

Када се обред завршио, све четворо смо отишли у сакристију и уписали се у једну књигу.

Одмах смо изашли из цркве и свадбеним кочијама вратили се у хотел.

Веласко се појавио у мојој соби једноставно обучен, мало смо ћаскали, а онда сишли у салон где се после сат времена појавила и Саша. Она је успавала ћерку и оставила је дадиљи да брине о њој.

Саша, Веласко и ја отишли смо на вечеру у Гранд хотел.

Као син виноградара и човек рафинираног непца, Веласко је наручивао посебне марке вина, вртоглавих цена. Током вечере причало се о свему, о сликарству, о вајарству, о политици; о Русији, о Шпанији.

Веласко је до детаља описивао борбе с биковима у селима широм Риохе и процесију током Велике недеље у једном селу недалеко од Логроња. Будући да је причао на француском па није могао прецизно да објасни позе учесника, почео је да по јеловнику црта силуете тореадора, пикадора, мачева, а затим профиле свештеника, сељака, црквењака са украшеним крстовима. Заиста је изврсно графички дочарао праву слику шпанских фолклорних тема.

После вечере отишли смо у Казино. Веласко је уложио неколико франака и, као човек који је имао среће у љубави, изгубио их је. Ја сам водио дуг разговор са Сашом.

Казала ми је да намерава да иде у Шпанију са својим мужем, највероватније у Севиљу. Рускиња је, уопштено говорећи, имала небулозне идеје о нашој земљи, али била је веома простодушна, веома симпатична и пуна оптимизма.

Нисам знао шта да мислим о Шпанцима. Њен муж и ја били смо толико различити, иако смо обојица били Шпанци и то чак из малтене суседних села!

– Да ли је већина Шпанаца као ви или као Хуан? – питала ме је Саша.

– Откуд знам! Тешко је одговорити на то питање. Требало би добро да познајем Шпанце, веома добро да познајем вашег мужа и веома добро да познајем себе што је, признаћете, прилично тешко.

– Да, истина је; али када би било неопходно имати толико целовито знање да би се могло просуђивати, онда никада не бисмо просуђивали.

– У праву сте.

– Кад сам била девојка – наставила је она – мислила сам да су Шпанци бледог лика, тужни, витешких манира и заљубљени.

– А због чега?

– Због једног од првих романа који сам прочитала који је био илустрован вињетама дугокосих витезова, у којем се причало о узвишеним љубавним јадима једног шпанског идалга.

Казао сам Рускињи да је Шпанија прилично реалистична земља, у којој народ превише спава али мало сања, а она је претпоставила да се шалим. Било је веома касно када смо изашли из Казина и ушли у хотел.

Следећег дана, кад сам сишао на доручак, затекао сам Веласка и Сашу; чекали су ме.

Веласко је одлучио да изнајми аутомобил на неколико дана да бисмо обишли околна села.

– Ко ће возити тај аутомобил? Ваш муж? – питао сам Сашу.

– Да.

– Онда нека нам је Бог у помоћи. Смрскаће нас на друму.

– Не размишљајте тако. Он је веома добар возач.

Саша, њена ћерка мала Олга, дадиља и ја ушли смо у аутомобил, док је Хуан сео на место возача.

Недељу дана смо тако живели, заустављајући се у сваком сеоцету, крстарећи друмовима, ручајући по крчмама.

Веласко се, као прави аутомобилиста, бавио само мотором, бензином, гумама; пејзаж му није побуђивао ни најмању пажњу.

Рускињу су одушевљавала баскијска села с гробљем око цркве и старим, почађавелим кућама. Нарочито јој је један кутак, у близини Биријатуа, изгледао чаробно.

Неколико пута смо прошли Шпанијом дуж обале и такође кроз Ронсесвалес, заустављајући се у Сен Жан Пиед-Пору и у Биржету. Са обе стране Пиринеја није било села уз пут које нисмо посетили. Саша ми је причала о свом животу, о својим надама, о својим уметничким и политичким идеалима.

Веласко није обраћао пажњу на исповедања своје жене; деловала су му, сасвим сигурно, као сентиментализми, нешто прилично неважно.

Увече, када бисмо стигли у Бијариц, обично смо вечерали у хотелу руска национална јела, чорбу од махунарки

која се зове *шчи*, *кашу* и нека друга јела чије сам називе и укус заборавио. Савладан умором, ја бих потом остатак ноћи проводио у соби.

Од мог пријатељства са Сашом остало ми је тек неколико руских речи, од којих се само сећам да се мачка каже *кошка* и да *свокојној ноћи* значи лаку ноћ.

По завршетку те недеље, иако су ме Веласко и Саша упорно убеђивали да им и даље правим друштво, отишао сам у сеоце у којем сам летовао, а касније сам се вратио у Мадрид.

II

Сашино писмо

Протекло је неколико година кад сам једног дана добио разгледницу из неког села у Швајцарској. Била је од Саше. И ја сам јој одговорио разгледницом и послао једну своју књигу.

Неколико месеци касније, Саша ми је послала писмо на француском:

Поштовани господине, хвала вам на књизи и што се интересујете за мене. Прочитала сам је с великом знатижељом, не бих ли себи објаснила ту мени тако мало пријатну земљу према којој ипак гајим љубав.

Мислим да ваша књига садржи одраз шпанског живота који ме је веома узнемирио, тог тако хаотичног живота, тако грубог, тако немилосрдног а који, упркос свему, буди племенита осећања и неуобичајену топлину. Сасвим несумњиво, постоји нешто веома топло људско у Шпанији чим се успомена на њу, упркос хировитом, неправедном и суровом животу у њој, јавља не ни с равнодушношћу ни с мржњом, него с љубављу, са истинском симпатијом.

Док вам пишем, имам жељу да плачем; у време кад сам вас упознала гајила сам велике наде. И ви сте лично томе допринели. Помислила сам да је можда већина људи у Шпанији као ви: апатична, задубљена у мисли, помало сива, и обрадовала се због тога, јер сам претпоставила да ћу у тој земљи водити миран и спокојан живот. Шта ли сте мислили о сиротој Рускињи? Мора да сте се тада, кад

видим колико сам се преварила у вези са Шпанијом и мојим мужем, смешкали сажаљиво и саосећајно.

Ја сам на обали језера Леман, у селу, у једној старој, огромној, хладној и тужној кући. Настанила сам се овде верујући да ћу наћи мир и одмор за моју душу, али сам се преварила. Малој Олги није добро, можда је у питању пролазна слабост, и ја много патим због ње. Моје мисли су све тужније, моја душа све више се плаши бола.

Ови дивни јесењи дани испуњавају ме сетом.

Размишљам да се вратим у своју земљу, у кућу једне старе пријатељице моје јадне мајке која ми је драга и која ме још увек воли; помисао да се преселим у Русију не очарава ме; чини ми се да би то било апсолутно признање сопствене животне пропасти.

Живети без наде, без иједног пријатеља, веома је тешко за једну слабу жену.

У земљама пуним сунца оставила сам део своје душе и сада се рањене и увеле душе враћам на напуштено огњиште; у отаџбину која више није моја отаџбина. Плашим се да упознајем нове људе, а опет, овако лутати од села до села, од хотела до хотела, ужасно је. Збогом.

Да ли се сећате наших скитања по друмовима ваше земље? Ако вас пут наведе у онај кутак поред Биријатуа, тако се зове место, зар не, поздравите га од мене и сетите ме се. А ја ћу сачувати нежну успомену на свог кума.

Срдачан поздрав од ваше пријатељице,

Саиша В. Саваров

Ово писмо ме је гануло. С времена на време, када преврћем по својим папирима, откријем га и размишљам шта ли се дешава са том тако срдачном и драгом Рускињом.

Неколико година касније сазнао сам више о Веласку. Постао је веома угледан господин који је веома мудро водио послове.

Једног дана срео сам га у возу и упитао за жену. Видело се да му наш разговор није пријао.

Веласко ми је, наврат-нанос и не помињући Сашу, одговорио да су жене које себе сматрају цивилизованим нај-несимпатичнији производ цивилизације, да је жени место у кухињи и да је њен једини задатак да гаји децу, те да би он наредио јавно шибање сифражеткиња и феминисткиња...

– У каквим сте односима са Сашом? Разишли сте се?

– Да, разишли смо се; она је тако хтела. Учинила ми је услугу.

Веласко је причао неповезано нешто о лудостима у младости и завршио речима:

– Верујте ми, не може се живети са женом без религије.

Погледао сам га помало зачуђено.

– Хм, значи, сада сматрате да је религија корисна ствар? – казао сам му.

– Да, чини ми се да је корисна за друге – одговорио ми је одрешито.

И разговор смо наставили о нечем другом.

Ш

Мадам феминисткиња

Касније сам у кући једног професора, у Женеви, упознао извесну госпођу, Швајцаркињу, феминисткињу, која је много путовала и скоро двадесет година живела у Русији. Била је виспрана жена, висока, ситних очију и носа попут папагајског кљуна, веома накинђурена и кокетна, упркос годинама.

Та госпођа је много причала о Русији, и током разговора је неколико пута поменула генерала Саварова.

– Познавао сам једну Русињу која се звала Саша Саваров – казао сам јој. – Не знам да ли је нека рођака том генералу.

– Саша! Наравно! То му је ћерка. Упознали сте је у Севиљи?

– Не; у Бијарицу кад сам јој био кум на венчању.

– Баш чудно! Мора се рећи као што кажу Јенкији „свет је мали”. Ви сте пријатељ господина Веласка?

– Само познаник, ништа више.

– Драго ми је. Господин Веласко је заиста посебна особа. А да ли познајете господина Арселуа?

– Не.

– Он је Веласков рођак.

– Па, не познајем га. А Саша? Где је она?

– Сада, у Москви. Веома је лоше, јадница.

– А девојчица? Малецка Олга?

– Код ујака је, у Петрограду.

Та госпођа је знала све појединости о Сашином животу; желела је да ме убеди у безочно понашање мушкараца уопште и Шпанаца посебно.

Вероватно ме је само с тим циљем позвала да дођем у њену кућу, испричала ми Сашин живот и дала ми да прочитам свежањ писама и белешки које је Русиња записивала док је боравила у Шпанији.

ПРВИ ДЕО

I

Генерал каквих је много

Саша се родила на имању у близини Москве. Њен отац, Михаил Николајевич Саваров, био је угледни официр а мајка кћи Немца који се обогатио управљајући имањем једног високог племића.

Саваров је у младости живео као активни официр и присуствовао забавама великог света, картајући се и пијући са својим друговима, уз разуздана опијања, повремено деветајући неког сељака или војника, али без злих намера и без икакве мржње према њему касније. У суштини, није радио ништа друго сем што је следио традицију официра из добре породице.

Сви су на Саварова гледали као на младића изванредног карактера; али, када је узнапредовао у каријери и почео да издаје наређења, доживео је промену, ону прилично честу промену код мушкараца пустахија који, пошто пређу половину животног пута и стекну власт, одмах постану деспоти, груби и својеглави. Будући да није био интелегентан, сматрао је да мора бити суров. Могућност заповедања збиља је нешто неморално. Чим је постао заповедник видело се да Саваров не само да није бриљао својом интелигенцијом нити културом, него је постајао све више затворен, све више глуп, све више војник.

Неки физиолози имају теорију да мозак може да се развија и расте све док дефинитивно не срасте чеони шав на лобањи.

Саварову је, сасвим сигурно, овај шав брзо срастао, што је чест случај код руских генерала, као и код генерала из других земаља.

Да се Саваров бавио неком другом професијом можда би то срастање доживео као несрећу; али, пошто је био официр, доживео ју је као почаст.

Пошто није знао да размишља нити је ишта разумео, закључио је да је једини задатак официра да дословно извршава наређења и да буде непоколебљиви конзервативац и цариста.

Људи имају чудну особину да се на исти начин хвале и добрим и лошим, својим врлинама као и својим манама.

Шамфор помиње неког аристократу који је говорио: „Моји непријатељи губе време уколико су решили да ме покоре; нико није тако покоран као ја.”

Саваров није дотле дошао, али је говорио: „Можда има паметнијих од мене, али веран цару, као ја, нико није.”

Захваљујући својој оданости, Саваров је постао генерал. Но, чим је добио тај чин послали су га у резервни састав. Саваров је схватио да су му такав размештај дали како би се омогућило напредовање официрима паметнијим и кориснијим од њега због чега је, што је сасвим природно, побеснео. У повлашћеној средини у којој се крећу бирократија и војска, чин правде се готово увек доживљава као још једна неправда више.

Бесан, Саваров се са неколико рана и исто толико ордења с крстовима повукао на своје сеоско имање у близини Москве.

Стално је истицао да носи метак у грудима, поред срца, који нису могли да му изваде после битке код Плевне, те му је увек претила опасност од изненадне смрти.

Та претња му је допуштала, како је он мислио, да води живот пун испада и да се, повремено, с великим жаром предаје вери.

Саваров је био с југа Русије и гајио је симпатије према Малорусима, мада га је њихова тежња ка слободи и демократији доводила до страшног гнева.

Генерал није хтео да прихвати да у његовој земљи одавно не постоје робови, па се према својој послузи у Москви и на сеоском имању односио као да су управо то били.

Захваљујући генераловим строгим начелима, чим је Саша била у стању да спозна свет око себе, схватила је да њена породица живи у потпуној анархији.

Сашина мајка се, пошто је напустила мужа када је постала жртва његове грубости, склонила у кућу једне своје пријатељице. Тамо се, издвојена од света, посветила музици и књигама; њен старији син, официр, био је на Кавказу; млађи је градио дипломатску каријеру и био изасланик у Бечу, а најмлађи се предао, уз изговор да управља имањем, скитању по селима, коцки, опијању и љубависању са сељанкама.

Често се појављивао у друштву генерала на сеоским забавама.

Саваров се никада није бринуо о својим синовима; можда је зато што су били мушкарци убрзо почео на њих да гледа као на своје супарнике; али о Сашин, свом најмлађем детету које је расло без мајке, желео је да се брине.

Бринути се о њој за генерала је значило размазити је и пуштати на вољу свим њеним хировима.

Саваров је био прек човек, премда срдчан. Гостопримство је сматрао својом обавезом и чашћу, па су његова кућа у Москви, као и она на селу, обично биле увек пуне.

Најчешћи посетилац, нераздвојан од генерала, био је његов комшија Гарчин, пензионисани официр.

Два пријатеља често су разговарала о својим биткама, мада на прилично различит начин. Саваров се сећао једино инцидента, док Гарчин не само да је памтио суште чињенице, него је те битке разматрао и процењивао са стручне тачке гледишта.

– Биће да је то истина – закључивао би Саваров када би чуо смеле тврдње свог друга по оружју – али није згодно да се каже.

Упркос својој гостољубивости, генерал није био довољно уљудан и образован да смирено прихвати супротно мишљење; и уколико би неки од његових посетилаца износио

идеје које му се не би допадале, нарочито политичке идеје, супротстављао би му се крајње жестоко.

Саваров је само Гарчину допуштао право на критику.

– Мало је паметних као што сам ја – простодушно би говорио о другима – и не знам како се усуђују да размишљају.

Будући да су готово већину гостију чинили његови пријатељи или рођаци, опраштали су му повишен тон.

Исти породични неред који је владао у сфери осећања, постојао је и у вези са економским пословима куће.

Ни генерал ни његов син нису водили књиге, нити су знали колике је приходе требало сакупити од многобројних кметова. Најмодавци су истовремено били и најмопримаоци, те су уговори о закупу и пазакупу, склопљени под другачијим условима, чинили неразмрсиво клупко.

Ни отац ни син нису знали да управљају имањем; предали су га у руке једном Немцу администратору који их је годинама поткрадао све док Саваров није одлучио да војно интервенише, како је сам рекао.

Наручио је каталоге и почео да купује пољопривредне машине: један млин на струју, жетелице и вршилице; међутим, пошто ратари нису знали да употребе те машине, као ни генерал ни његов син, морали су да доведу механичаре и електричаре. Електричаре је убрзо морао да отпусти јер су почели да га поткрадају, тако да су неке машине остале у складиштима где је преко њих падала прашина, док су друге зарђале на киши.

Због тог пословног краха, Саваров је заложиио целокупно имање у једној државној банци за веома велику годишњу суму а задржао само сеоску кућу са вртом и баштом, као и оближњу шуму. Овај потез доживео је као чудо сопствене генијалности. Вероватно је то било најбоље што је могао учинити.

Револуционарне идеје снажно су продирале у руска села, слутиле су се катастрофе, пожари, освете; сеоска имања једино су могла донети добробит уколико су била у вештим рукама способним да повећају принос и све обнове полако и сигурно.

II

Од аристократкиње до револуционарке

Саша је васпитавана у амбијенту хаоса и неуравнотежености. Није се могла пожалити на своју судбину; веома размажена, веома мажена, у детињству је непрестано истеривала своје хирове.

До десете или дванаесте године била је мали Саваров, јер је тиранисала дадилу и неколико служавки које су извршавале сва њена наређења.

У Москви, као и у сеоској кући, Саваров је имао огроман број бескорисне послуге, троје-четворо кола и гомилу кочијаша и стајских момака.

Сви су они испуњавали Сашине хирове. Њено васпитавање није се баш уклапалао у педагошке моделе. Имала је четрнаест година и још увек није знала да чита. Гарчин, кућни пријатељ, скренуо је пажњу генералу да је девојчица запуштена и Саваров је, премда се прво наљутио и гунђао, потражио васпитачицу у Москви и нашао извесну Швајцаркињу из Женеве, госпођу Фросар.

Та госпођа се бавила Сашом и, у почетку с великим стрпљењем, полако је отклањала њене мане, научила је да чита и пише, и да исправно говори француски.

Сашина промена била је муњевита; од распуштеног и хировитог девојчурка постала је веома озбиљна и лепо васпитана девојка. Иако јој је то отац забранио, у Москви је посетила мајку и била одушевљена њом.

Сашина мајка је била изузетно осетљива жена, неуравнотежена, неурастенична; живот с веома импулсивним човеком какав је био Саваров у потпуности ју је пореметио.

Живела је у кући једне госпође, своје пријатељице, у осами, као цвет у стакленој башти; читајући Тургењева и свирајући Бетовена на клавиру.

Саша је често посећивала мајку и напајала се њеним идејама и њеним укусом.

Саша је била веома душевна, те је желела да охрабри мајку, да јој улије поверење и радост. Болесница се само тужно смешила, дајући до знања да њој лека нема. Свађе са Саваровим сломиле су јој здравље и уништиле живот.

Саша то није хтела да призна; јер, иако се дивила мајци као префињеној, духовној и уметничкој особи, истовремено је осећала и велику љубав према оцу који јој је више лично на Руса, са свим манама и врлинама тог народа. Сашина мајка била је странкиња; она није гајила симпатије ни љубав према руском народу.

И други утицаји обликовали су дух Саваровљеве кћи.

Током лета, на селу, Саша је, досађујући се, почела да чита неке књиге које јој је кришом позајмио Гарчинов син; он је студирао за инжењера у Немачкој.

Затим је Саша успоставила пријатељске односе са једним младим лекаром који је посећивао два села у близини генераловог имања.

Тај лекар био је револуционар и мистик. Посвећен студиама, сам, без икаквих потреба и личних амбиција, предао се јеванђелском раду: да проповеда сељанима о науци и моралу, да их подучава животу и разумевању ствари. Саша је често разговарала с тим мистиком и на њу су прешли његови занос и вера. И она је одлучила да буде лекарка и да одмах започне студије.

Када је Саваров то чуо, запрепастио се; само га је запањеност спречила да искаже бес.

Неколико дана касније упитао је ћерку:

– Да ли си озбиљно мислила оно што си ми рекла пре неки дан?

– Да.

– Е, па, лепо, али имај на уму: пре бих те о дрво обесио него што бих пустио да учиниш такву глупост.

– Онда ћеш морати да ме обесиш – одговорила је Саша смешкајући се – јер сам спремна да кренем на студије чим се вратимо у Москву.

Генерал је у суштини био много мање енергичан него што је то споља показивао, па се направио да је пречуо намеру своје кћери.

Чим је стигла у Москву, Саша се уписала на лицеј и са одушевљењем започела учење. Отац је видео да чита књиге и свеске, да води расправе с неким другарицама, али ништа је није питао.

По завршетку школовања на Институту, припремила се за упис на Високу школу медицине. Прилично је успешно положила пријемни и почела да похађа прву годину. Она је, као и готово све њене другарице, желела да се што пре практично почне бавити својом професијом; научни уводни делови помало су их гњавили.

Многи ученици, нарочито Јевреји, одлазили су у иностранство, јер се уредбом владе није допуштало да на универзитету буде више од око три процента израелских студената; зато је међу њима вршена строга селекција, број примљених био је веома мали, а број оних који су били приморани да емигрирају веома велики.

Током тих година на руским универзитетима осећала се снажна револуционарна атмосфера; чинило се да ће пожар захватити велику московску царевину с краја на крај, разносећи пламен социјалне револуције у све ћошкове света.

Генерал Саваров је имао осећај да живи на вулкану. Само је Гарчину који је био либерал, присталица партије Кадета, дозвољавао да говори о политици и реформама. Углавном би увече, после вечере, сео у своју фотељу с новинама у руци и бесно фрктао чим би прочитао неку вест у вези с реформаторским пројектима либерала и социјалиста.

– Шта? Шта ћете сада да урадите? – иронично би упитао ћерку.

Саша би му одговорила неком класичном фразом из револуционарног репертоара.

Саша се на универзитету дружила са осталим студентима и студенткињама, међу којима је било много социјалиста и анархиста. Све њих био је обузео потпуни хуманитарни мистицизам: живети за друге, презирати удобност и богатство, жртвовати се за народ, биле су им праве догме.

Дружења са студентима пробудило је код Саше велику љубав према руском народу, према сељацима, тим крајње сиромашним, крајње запуштеним, крајње бедним људима.

Прочитала је Толстојеве апостолске књиге и стекла сопствена убеђења. Требало је постићи, као што је желео стари учитељ, морално савршенство, чистоту срца; требало је по селима проповедати непослушност према власти, пасивни отпор према самовољи губернатора, повратак ка једноставном животу, мржњу према индустријализацији, машини, излишном луксузу и површним достигнућима трулог Запада.

Током распуста Саша је желела да ступи у додир са сељанима, покушавајући да пробуди у њима жељу за бољитком и етичким савршенством.

Суочила се, што је било природно, с бедним, неповерљивим људима, неспособним за лагану и промишљену акцију које је напуштало страхопоштовање према господи и преплављивала мржња према земљопоседнику.

Било је немогуће улисти дисциплину, морално начело том свету навиклом да преклиње, да се моли и напија, да сва своја очекивања полаже у чудо и случајност.

Хаос и анархија владали су у њиховој свести и животу; у селу су постале учестале крађе и убиства; у некада мирним местима чињени су језиви злочини; народ се, сметен, одавао потпуном неморалу. Изгледало је као да је нека духовна епидемија заразила њихову свест.

Током лета догодило се неколико случајева колере у селу покрај Саваровљевог имања; лекар, Сашин пријатељ, хтео је да у пракси спроведе санитарне мере, да дезинфикује куће и одећу покојника, да спали заражене предмете; али сељани су се побунили и тако устремили на њега да су га малтретирали и на смрт претукли.

Саша је била ужаснута видевши дубину народне свирепости, мада је покушала да реагује против таквог утиска; дуговала је то својој разбаштињеној браћи, имала је обавезу да ради за своју идеју, да донесе спас и утеху сиротим сељацима.

Иако ју је очекивала, смрт њене мајке која се убрзо догодила, дубоко је потресла Сашу и подстакла да се још јаче преда јеванђелским идеалима, да не одустане од својих хуманитарних и религиозних аспирација.

Приликом повратка у Москву, када је започела школска година, Саша је, са још две своје другарице надахнуте Толстојем, организовала књижевно вече и јавно предавање у школи. Неки револуционари активисти, припадници тајних друштава, били су такође присутни и полиција је, пошто јој је било дојављено, затворила школу.

Организаторке нису клонуле, сакупиле су добровољни прилог међу својим другарицама и изнајмиле нов простор за своје састанке и предавања. Агитатори су ту унели штампарску машину и тајно штампали анархистички часопис. Ситуација је постала опасна; борба између маса и владе попримала је оштре тонове, сваки пут све силовитије; револуционарна социјалистичка партија кренула је у борбу с херојским заносом и жаром; атентати су се непрестано догађали; стрељања у затворима била су стална. Окружности козака супротстављало се варварство динамита. Полиција је дневно хапсила на стотине људи. Једног од тих дана полицијске рације, Саша је била ухапшена као завереница. Током испитивања признала је да је противник аутократије и да је одушевљена револуцијом. Била је спремна да поднесе мучење као права револуционарка; али, њен отац је употребивши сав свој утицај успео да је ослободи.

Тада је Саваров показао да је mudar и опрезан. Саша није хтела да слуша очеве савете; мислила је да је он себичан и кукавица.

Правећи се да је болестан, генерал је принудио ћерку да га отпрати до куће на селу и тамо је саопштио Саши да ће је затворити, упркос свим њеним жалбама и протестима.

Саша је била заточена неколико месеци. Та мера је била веома мудра; убрзо је у Москви букнуо покрет 1905. и сви који су се истицали по својим напредним идејама били су стрпани у затвор или депортовани.

Саваров је тада жарко желео да буде објективно обавештен о свему што се дешавало, због чега је редовно читао новине које су извештавале о дешавањима.

Пријатељ и комшија Гарчин свако вече им је долазио у кућу да разговара са Саваровим и његовом ћерком. Гарчин и Саша на крају су убедили генерала, што је он чак и сам признао, да би умерени либерализам донео добра земљи.

Када је олуја прошла, генерал је, већ помало промењен, саопштио ћерки да, уколико жели, своје школовање може да настави у иностранству.

Двоумили су се око избора града; ипак, пошто је некадашња учитељица, госпођа Фросар, живела у Женеви где је имала пансион, одлучили су да Саваровљева ћерка студира у том швајцарском граду.

Ш

Нови другови

Када се Саша појавила, госпођа Фросар ју је дочекала срдачно; сместила ју је у једну белу, лепу собу, с погледом на прекрасан врт засађен акацијама.

Пансион Фросар налазио се у предграђу с малим хотелима, прилично удаљеном од центра града, под називом *Petites Délices*.

Некадашња учитељица прихватила је као још један њен хир одлуку своје ученице да студира медицину; Саша је покушала да је убеди да је њена намера озбиљна и добро промишљена. Мислила је да у Женеви настави студије медицине, па да се после врати у руско село и да тамо проповеда спаситељску доктрину Револуције.

Током првих дана госпођа Фросар је преузела на себе дужност да буде Сашин лични водич; њих две су се возале чамцем по Леманском језеру, биле у Лозани и у замку Шијон, а онда возом отишле до Луцерна на језеро Четири кантона.

После овог летимичног разгледања земље, Саша се уписала на Универзитет где се појавила првог дана нове школске године.

Пошто између предавања није било довољно времена да се врати у пансион, отишла је у библиотеку, затражила атлас из анатомије и дуго га разгледала.

Лако је могла да помисли да се налази у Русији, у неком студентском центру за сиромашне студенте.

Већина присутних у читаоници били су Руси и Рускиње, углавном Јевреји, неки од њих су због својих политичких

идеја побегли из Русије после Револуције, док други нису били примљени на Московски универзитет. Сви, или готово сви, имали су јужњачко лице и били помало прљави и запуштени.

Са својим белим и руменим теном, плавим очима и златном косом, Саша је личила на порцеланску лутку међу тим женама грубих црта лица, жутозеленог тена, као да болују од жутице.

Сваког часа остварала су се врата библиотеке и улазио би нови посетилац у читаоницу. Међу мушкарцима су преовладавали космати и чудни типови; међу женама, грубе и неуредно одевене студенткиње; неке су носиле кишне мантиле, друге капуте, тек мали број њих шешир, а већина беретку на глави, нехајно натакнуту, без икакве кокетности.

Све те девојке одавно су изгубиле женственост. Улазиле су у читаоницу на прстима, скинуле би шешир или беретку које би оставиле на чивилуку, а кишобран и каљаче би прислонили уза зид.

Саша се забављала посматрајући младиће који ће бити њени другови током студија. Неки су, главе загњурене у књигу, вадиле белешке; други су одсутно буљили у плафон; двојица-тројица њих извадили су неки социјалистички часопис и читали га с извесном афектацијом.

Девојке су такође на веома занимљив начин училе: једна цурица се закрвављених, исколачених очију наднела над књигу из анатомије, држећи се за главу. Видело се да се веома напреже не би ли запамтила мноштво сувопарних података.

Друга девојка је, пак, методично учила и сталожено вадила белешке; на њеном лицу био је смирен, прибран израз интелектуалности; остављала је утисак мушке интелигенције у женском телу.

Међу својим будућим колегиницама Саша је учила једну тамнопуту девојку која ју је посматрала смешећи се сјајним црним очима.

Имала је око седамнаест година; носила је широку црну хаљину с белим пластроном због чега је личила на мо-

нахињу; на глави је имала плишану беретку причвршћену шналом.

Ова девојка несумњиво није била од оних које се облаче не проверавајући свој изглед у огледалу; на њој се примећивала извесна кокетност и жеља да се допадне.

Саша и тамнопута девојка су се гледале са симпатијама.

Високи прозор био је отворен, па је један од службеника пришао, повукао канап и уз тресак га затворио. Тамнопута девојка се тргнула и скочила са столице, а затим се тако насмејала да јој је смех обојио образе и открио беле зубе.

И Саша се смејала.

Та девојка је поседовала некакву лепршавост птице; све би јој скретало пажњу; када би из цепа на грудима извадила оловку да нешто запише, деловало је као да узима украсну шналу.

Саша је помислила да је она можда Италијанка из Швајцарске. У сваком случају, није јој личила на Русињу. Звала се Вера. Њих две су постале веома добре пријатељице и шетале по универзитетским вртovima и по шеталишту Бастионес.

IV

Вера Петровна

У једном тренутку две девојке су се искрено зближиле и једна другој надугачко испричале о свом животу.

Вера Петровна, тамнопута девојка, била је кћи сеоског лекара из Бесарабије; студирала је медицину и била на истој години као и Саша. Како је рекла, каријера је није занимала.

Саша јој је признала да је помислила да је Италијанка када ју је угледала или, у најмању руку, с југа. Вера јој је одговорила да је то не чуди, јер је њен отац пореклом с југа Русије, а мајка јој је тврдила да су његови преци говорили како потичу из Грчке. То је објашњавало Верин јужњачки изглед.

Вера је дошла у Швајцарску јер је њен отац имао веома пријатељске односе са једним чувеним руским хирургом, који је живео у Женеви, а како је сеоски лекар имао мала примања и велику породицу, послао је своју мезимицу пријатељу.

Судећи по Вериним речима, она није била задовољна; нису јој се свиђале те сувопарне студије. Перспектива да оде на село и да се тамо бави својом професијом, и да живи скромним животом сеоске лекарке, није је привлачила.

– Више бих волела да будем снајдерка или модискиња – признала је Вера – али мој отац неће ни да чује за то.

Саша ју је упитала да ли је помишљала да утиче мало или много на спаситељску револуцију која ће дубоко променити Русију; Веру, међутим, револуција није превише занимала.

Вера је више волела да иде у позориште, да носи лепе хаљине, привлачи пажњу.

Саша је покушала да јој објасни да мора да верује у социјалистичке идеале, али Вера Петровна ју је слушала као дете коме треба да дају горак лек говорећи му да је он сладак.

Заиста, будућност тих девојака лекарки није била баш ласкава: живот у руском селу, опор и тежак; плата, мала; али за многе од њих, пуне заноса, управо такав живот, туробан, уз жртвовање, посвећен беземљашима, био је разлог више да оду и живе скупа са сељацима, да им проповедају своје идеје.

Вера није осећала никакву жељу за мучеништвом; тврдила је, то је чула од оца а и сама се уверила, да су сељаци пријављивали полицији лекаре, мушкарце и жене који су се бавили социјалистичком пропагандом, и због тога је сматрала да су људи са села, сем што су глупи и немилосрдни, још и злонамерни. Влада је на основу потказивања сељака хапсила пропагандисте и затварала их у језиве затворе као што је Петропавловски и, уколико их не би обесила, слала их је у Сибир. То је сналазило честите људе, пуне илузија о својој љубави према народу.

– Нема везе – говорила би Саша – опасност чини нашу борбу још привлачнијом.

Вера пак, са својим здраворазумским погледима, није била убеђена у то.

Вера је касније упознала Сашу са својим пријатељима, од којих су скоро сви били руски студенти са разних факултета. Изузев неколицине, њих веома мало, који су потицали из сеоских аристократских породица, остали су припадали сиромашном слоју.

То студентско друштво било је помало чудно, потпуно изоловано из швајцарске средине. Неке девојке су, због залуђености, биле убеђене да су и најмања кокетерија, или љупкост, понижење за њих.

Дотераност је тим госпођицама изгледала као увреда њиховог достојанства интелектуалки, депресивни знак женске инфериорности. Да би одбациле сваку идеју о до-

тераности носиле су наочаре, чак и када им нису биле потребне, ишле су повијене, носиле штап, пушиле; чиниле су свакакве глупости које су у већини земаља знак за распознавање мушкараца.

Мушкарци пак нису ни најмању пажњу поклањали женама, нису им уступали место у трамвају, нити су их пратили до куће; ишли су истом стазом живота, апсолутно изједначени у правима и обавезама.

Видело се, нарочито међу њима, да нису гајиле култ лепоте својствен западним женама; није их забрињавало црвенило или бубуљице на лицу, нису стављале пудер нити карминисале усне, и говориле су, наизглед, са истим одушевљењем о zgodном и наочитом мушкарцу као и о неком прљавом, запуштеном, готово одвратном типу.

Код њих се није примећивао онај смисао за уживање, што краси Францускиње, Италијанке или Шпањолке, старе и младе, удате и неудате, кад ћаскају с неким zgodним мушкарцем, који намах прелази у досаду прикривену формалном љубазношћу чим се суоче с непривлачним мушкарцем.

Ове руске студенткиње презирале су лепоту, таква преокупација им је несумњиво изгледала као нешто бедно женски. Вера је патила међу њима слушајући њихова мудра излагања и њихове подробне социолошке анализе.

Педантерија на револуционарним мансардама

За кратко време Вера Петровна постала је Сашина блиска пријатељица.

Саша се могла сматрати богатом у поређењу са Вером; свота од пет стотина франака месечно коју јој је слао отац била је право богатство за те студенте. Вера је живела у Каружу, индустријском предграђу Женеве, на обали Арва, и плаћала деведесет франака месечно за кућу и храну. Још нека безначајна сума одлазила јој је на остале трошкове. Књиге јој је углавном, премда је неке и куповала, давао доктор Лесков, пријатељ њеног оца, чији је син веома успешно завршавао студије медицине и био ванредни професор на факултету.

Вери се нису свиђали њени земљаци, мислила је да су неподношљиви, јер су непрестано расправљали о питањима из области етике и социологије; за разлику од тих тема, она је волела да прича о љубави, одећи, накиту.

Саша се смејала простодушности своје добре другарице.

Понекад су се суботом окупљали у Верином пансиону. Заиста су била тужна та окупљања током којих се неколицина студената, младића и девојака, исцрпљивала бесомучном причом о будућем друштву и сутрашњици Русије; разговор су једино прекидали да би попили чај.

Вера се досађивала; понекад би предложила да певају и играју, али студенти су на забаву гледали као на нешто неподношљиво досадно, били су потпуно незаинтересовани, и поново би са заносом наставили да расправљају о

својим политичким сновима и својим неостваривим утопијама.

Генерално, ти студенти и студенткиње водили су веома монотон живот. Будући да су много читали, а мало живе-ли, изгубили су појам о реалности, њихове идеје су потица-ле из књига, биле су неутемељене, непроверене у животу.

Недостатак смисла за реалност била је њихова општа карактеристика.

То што су студирали различите науке чинило је да су њихове расправе биле прави пандемонијум, смутне непо-везаности; после излагања о најновијим теоријама о неур-онима и нервним ткивима, причало се о радијуму, а затим о неком параграфу из области политичког права или гер-манистици. Најразнородније теме мешале су се у њиховим помним расправама, стварајући најбесмисленији, несвар-љив бућкуриш.

Сиромашни студенти из пансиона у Каружу, њих троје или четворо, удруживали су се и делили једну собу; кува-рица би им у подне, за ручак, припремила месо, махунарке или кашу и више ништа не би јели осим што би увече по-пили чај с кришком хлеба.

Ако је неко имао већу собу остали би се ту нагурали и проводили дан стално на окупу. Наглас су се читале књиге и часописи, а после читања би се бацали на комен-тарисање.

Многи од руских пансиона у Каружу били су мали фа-ланстери у којима су скупа живели мушкарци и жене.

Упркос томе, међу њима је ретко долазило до љубав-них сукоба. Њихове преокупације и навике онемогућавале су их да упадну у мрежу малог Купидона. Сиромаштво, ло-ша исхрана, идеолошки и политички фанатизам били су толико снажни да су им трошили сваки тренутак и сву ду-ховну снагу. Живели су ишчекујући некакав свети догађај, сан им је био истинска стварност.

Тај амбијент идеализма, страсног оптимизма, потирао је оштрину у њиховим карактерима и није им допуштао да буду злонамерни или завидни.

Њихова општа мана била је педантерија и тенденција ка доктринарном.

Девојке су се нарочито дивиле догматичнијим, бескомпромиснијим и педантнијим мушкарцима.

Међу младићима које је Саша упознала било је неколико мрачних, грубих типова; код осталих се, попут Николаја Лескова, сина пријатеља Вериног оца, истицала јасна и снажна интелигенција.

Лесковљев син био је мршав младић, широког, кошчатог лица, паметног и живог погледа, плаве косе.

Верино друштво сматрало га је реакционарем, али они коју су га боље познавали тврдили су да је емпиријски позитивиста, непријатељ свеукупне метафизике.

Један од најобожаванијих младића међу Русима и Рускињама био је млади Швајцарац из јеврејске породице, по имену Ернест Клајн. Успешан студент филозофије и омиљени ученик професора Орнсома, кад год је говорио аудиторјум га је немо слушао.

Верини пријатељи одвели су Сашу у посету професору Орнсому. Тај професор је био мешавина немачких и руских Јевреја, један од оних спретних сплеткароша што постепено граде каријеру и утврђују позиције.

Професора Орнсома красили су лирски приступ социологији, те ватрени и хуманитарни оптимизам. Овог идола социологије залуђени млади Руси, болесни од сентименталног заноса, слушали су као пророка.

Било је болно и тужно гледати тог професора бабарогу и лакрдијаша како брка статистику и податке, и распаљује револуционарни жар међу студентима испуњеним вером, од којих су неки излагали опасности сопствени мир и живот.

Саша и Вера су причале Лескову о посети професору Орнсому. Лесков није гајио велике симпатије према професору. Тврдио је да је сплеткарош, скоројевић који се није либио да употреби свако недолично средство не би ли напредовао у каријери.

Лесков је био антисемита, антисемита с антрополошке тачке гледишта. Сматрао је да је циљ јеврејског деловања

уништавање сваке узвишене и племените идеје како би је заменио трговачки интернационализам и капитализам.

Саша није хтела да прихвати Лесковљеве ставове и исправљала је с њим. Сметао јој је антисемитизам младог лекара; такође јој је сметало што се смејао илузијама занесенака који су сањали о брзој промени, као чаробним штапићем, једног тако пространог и тако хетерогеног царства попут Русије.

Садржај

Пролог

I	Женидба Хуанита Веласка	5
II	Сашино писмо	14
III	Мадам феминисткиња	17

Први део

I	Генерал каквих је много	19
II	Од аристократкиње до револуционарке	23
III	Нови другови	29
IV	Вера Петровна	32
V	Педантерија на револуционарним мансардама	35
VI	Нестрпљиви учитељ	39
VII	Непријатељство због љубоморе	43
VIII	Мали Јеврејин, мали Швајцарац	46
IX	Светлост на хоризонту младости	50
X	Радост суботње вечери	53
XI	Први мај	56
XII	Једно либертерско предавање	60
XIII	Чаробна лепота	65
XIV	Венчање	68
XV	Кућа мадам де Стал	71
XVI	На повратку	74
XVII	Љубав и књижевност	76
XVIII	На ивици понора	80
XIX	Раздвајање	85

Други део

I	Живот на нивоу зеница	86
II	Звона на Велику суботу	91
III	У позоришту	93
IV	У врту Боболи	96
V	Пријатељски савет	100
VI	Комедија карактера	102
VII	Пријатељи из хотела	104
VIII	Један Шпанац ступа на сцену	108
IX	Пут Чистилишта	110
X	Веласко, победник	113

Трећи део

I	На уласку у Шпанију	115
II	Хуанова породица	117
III	Грб у Наваридасу	121
IV	Свет је такав	123
V	У Мадриду	125
VI	Варош снова	128
VII	Декоративни морал	131
VIII	Лоша ноћ	135
IX	Шеталиште Делисијас	137
X	Идемо у музеј	139
XI	Супротстављени карактери	144
XII	Арселуова разочарања	147
XIII	Жовијална руина	151
XIV	Бродски мали Мејна Рида	153
XV	Аристократија и народ	155
XVI	Шимпанзе и гориле	159
XVII	Конђа ла Кокинера	165
XVIII	Пуерто де Санта Марија	168
XIX	Моралишемо превише	170
XX	Пуцање	172
XXI	Све је исто	176

Епилог

178